
VITEŠKI ROMAN PETRA ZORANIĆA I
WOLFRAMA VON ESCHENBACHA

Zaneta Sambunjak, Zadar

Sveučilište u Zadru
Odjel za germanistiku
e-mail: zsamb@unizd.hr

UDK: 821.163.42.09-31 Zoranić, P. : 821.163.42.091
Izvorni znanstveni rad
Primljeno 4/2011.

Sažetak

“Planine” (1536.) Petra Zoranića u aktualnim se raspravama smatraju pastirskim romanom s alegorijskom strukturom, a pod utjecajem J. Sannazzara, Dantea, Ovidija, Vergilija, F. Petrarche, G. Boccaccia. No, razmatrajući slojeve alegorijskih poruka, zaključujemo da su Planine vezane i uz srednjovisokonjemački viteški roman Parsifal Wolframa von Eschenbacha. Pri tom je u obzir uzeta činjenica da je za usporedbu bitan sraz animističke mitologije i srednjovjekovne kršćanske tradicije, putovanje glavnoga junaka od mladenačkoga zanosa, preko samoće i pustinje do pronalazaženja izgubljenog raja. U završnim opservacijama zaključuje se da dramatični put oslobođenja od svjetovnoga i materijalnoga, kretanje prema duhovnosti i ostvarenju duhovne zrelosti Planine čine primjernim renesansnim viteškim romanom.

Ključne riječi: Petar Zoranić, viteški roman, potraga, animistička mitologija, srednjovjekovna kršćanska tradicija.

UVOD

Zoranićeve Planine (1536.) prvi su hrvatski roman. Vezuju se uz renesansni svjetonazor, ali i uz duboku srednjovjekovnu tradiciju. Strukturalno, Planine su alegorijski oblikovane (Bratulić 1988: 261), a slojevi alegorijskih poruka, mislimo, taj roman čine srednjovjekovnim viteškim romanom. Za oboje je bitan sraz animističke mitologije i srednjovjekovne kršćanske tradicije, putovanje glavnoga junaka od mladenačkoga ljubavnog zanosa, preko samoće i pustinje do pronalazaženja izgubljenog raja (Kolumbić 2009: 87). To je dramatični put oslobođenja od svjetovnoga i materijalnoga, kretanje prema spiritualnosti i ostvarenju duhovne zrelosti. Budući da nam se čini da je putovanje viteza skitnika najbitniji čimbenik otvorene strukture viteškog romana, pratit

ćemo junakov lik tijekom putovanja, koje je, rekosmo, parabola njegove sudbine, sazrijevanja i oslobađanja od ograničenja.¹

O glavnim komponentama putovanja junaka u viteškim romanima filolog Kurt Ruh rekao je, kao i Vladimir Propp u knjizi *Morfologija bajke* (1982.), da početni gubitak, provokacija, izazov rezultira zadatkom koji junak mora izvršiti. Junak kreće na put, putem susreće protivnike i pomagače, nalazi ili dobiva odlučujući magični predmet, suprotstavlja se protivnicima, pobjeđuje ih, a cijeli ga proces značajno obilježava. Osvaja što je htio, kreće na put kući, rješava se progonitelja i konkurencije. Na kraju se oslobađa, njime više ne vladaju nikakve tuđe sile (1977: 96).

Tom sažetom predstavljajući junakova putovanja dodali bismo još nekoliko pojedinosti tipičnih za *Planine* Petra Zoranića, uspoređujući ih s primjernim srednjovisokonjemačkim viteškim epom *Parsifal* Wolframa von Eschenbacha.²

Polazak na put

Junaci viteškog romana svojevolumno donose odluku o kretanju na put da bi ostvarili svoje želje.³ Bez odluke junakâ da napuste

¹ Obično se ističu sljedeće karakteristike viteških djela: otvorena struktura, izrazita fikcionalnost, potraga za čašću, vrijednostima i avanturama posredstvom različitih iskušenja, idealizacija vitezove ljubavi prema dami, glorificirano nasilje, čudesno rođenje junaka, kršćanski ideal svetoga rata s Turcima, fantastična geografija, davno povijesno doba, gotovo mitsko, topos lažnoga prijevoda. http://es.wikipedia.org/wiki/Libros_de_caballer%C3%ADas.

² Da bismo objasnili ključne faze Parsifalova i Zoranova putovanja i njihova razvoja na tom putovanju koristili smo se spoznajama Slavomira i Zanete Sambunjak (2009) te Zanete Sambunjak (2009) o usporedivosti hrvatske srednjovjekovne i renesansne književnosti s njemačkom srednjovjekovnom književnošću, spoznajama Emme Jung i Marie-Louise von Franz, predstavnicama jungovske škole psihologije (1998.) o potrazi za uzvišenim životnim vrijednostima u viteškim romanima, zbog koje potrage život postaje smisleniji, a reflektira ne samo temeljne ljudske probleme već i dramatične psihološke događaje koji oblikuju našu kršćansku kulturu, te spoznajama Haje Banzhafa (2006) o usporedivosti putovanja mitoloških junaka sa simboličkim značenjima jedne od najstarijih igara karata, tarota, koji predstavlja srednjovjekovnu ikonografiju pomiješanu s kršćanskim simbolima. Baš takva povezanost "poganske" mitologije i srednjovjekovne kršćanske tradicije tipična je i za viteški roman i Zoranićeve *Planine*. Pri tome ne smijemo zaboraviti da je Jadran bio važan trgovački put između Carigrada i srednje Europe. Taj je put otkrio humanist Antun Vrančić služeći se grčkim zemljopiscem Strabonom (Pederin 2006: 22f). Tim putom nije tekla samo trgovina nego su se razmjenjivale i ideje, pa i one književne i kulturne, te je na taj način i Petar Zoranić došao u dodir sa srednjovjekovnim pričama o avanturama vitezova skitnika.

³ Kod Zoranića je Zoranov odlazak motiviran zaluđenošću voljenom ženom, kojeg se ropstva želi riješiti, a kod Wolframa Parsifal napušta roditeljski dom, majku,

dotadašnji način života i razmišljanja, putovanje ne bi ni započelo. Donijeti odluku, slobodnom se voljom na nešto odlučiti, vjerojatno je najintenzivniji izvor zadovoljstva na putu sazrijevanja, odnosno na putu samospoznaje. Na početku junakova putovanja, odlučnost je neophodna.

Dakle, poput mladoga Parsifala Wolframa von Eschenbacha, koji je na put krenuo neopremljen, pronašao dvorac Grala na planini Montsalvaesche, a postavivši jednostavno pitanje postao kralj Grala, te se tim činom iz iskonske nerazboritosti preobratio u njezinu suprotnost, i Zoran, junak u romanu *Planine* Petra Zoranića, kreće na put kao nesretno zaljubljeni, nezreli, nerazboriti mladić koji ne može valjano vladati samim sobom. Nije previše hrabar, snažan, galantan ili vješt, ali ipak je spreman preuzeti na sebe rizik i krenuti na put pronalazjenja izgubljenog raja i spoznanja samoga sebe, odnosno oslobađanja od problema koji ga muči.

Već sam naslov Zoranićeva romana, *Planine*, ukazuje na metaforičke visine do kojih će se junak popeti na svom putovanju. Vrhunci planina dom su mudracâ,⁴ a oni predstavljaju cilj prve polovice puta. Taj se cilj prepoznaje i ostvaruje kao znanje, spoznaja ili još bolje - samospoznaja. Zoran kreće na put bez ičega, ne zna ništa, odnosno ne koristi svoje znanje: ono ga stoga ne blokira, ne opterećuje ga, spreman je na nove spoznaje. Poput Parsifala, krenuo je na put naivan i otvoren prema svijetu kao dijete prema novim spoznajama i mogućnostima. Dva se vrlo slična junaka, sa svojom otvorenošću prema novome, bez sumnje ne brinu previše o tome je li nešto savršeno i da li griješe, ali hrabro pokušavaju nove stvari, bez straha od neuspjeha, sramote ili podsmijeha.⁵

u želji da se pridruži vitezovima u potrazi za avanturama. (*Parsifal* 1998: 128, 13-22): des morgens dô der tag erschein./ der knappe balde wart einen./ im was gein Artûse gâch./ Herzeloide in kuste und lief im nâch./ Ujutro, kad je došao dan, dječak je hrabro odlučio, gonilo ga je kralju Artusu. Plemenita Herzeloide ga je poljubila i potrčala za njime. (*Planine*, 1988: Kap. II):... Znaj da sam ja gospodarica vode ove; i jer more biti u dil, budi da izdaleče, bližika tvoja po rodu jesam, za pomoć i nauk dati ti iz vode izašla sam, jer ti sam po sebi pomoći ne bi mogal. zač gdo ljubi, ta preda, zato providit ne more. Sada sa mnom prez sumnje i straha hodi...

⁴ Vila Dinara koja Zoranu daje čarobnu formulu kako u pravom trenutku dobiti ono što je zamislio, kao i priča o Velebitu koju pripovijeda starac-otac, o tome kako je Velebit žudio za spoznajom. Vjerojatno zbog toga što su se te dvije najvažnije stvari za razvitak junaka dogodile baš u priči o Velebitu i posredstvom spoznaja koje mu je poklonila Dinara – i sam se roman zove *Planine*.

⁵ (*Parsifal* 1998: 126, 15-30): do gedâhte mër diu kûnegîn/ “der liute vil bi spotte sint./ tôren kleider sol mîn kint/ ob sîme liechten libe tragn./ wirt er

Prepuštenost sebi

Od trenutka polaska na putovanje junaci moraju naučiti zakone svijeta, gdje su u potpunosti odgovorni za sebe. Moraju shvatiti da će stvari ići dobro ili loše ovisno o tome kako se sami brinu za sebe. No u svijetu i životu postoje situacije o kojima se bolje odlučuje srcem nego umom. U životu naših junaka to je razdoblje sazrijevanja i razvijanja sposobnosti donošenja odluke. To novo sazrijevanje u Parsifalovu primjeru simbolizira mač, a u Zoranovu, strijela. Parsifal dobiva mač pri svojem prvom, nesvjesnom posjetu dvorcu grala.⁶ Kad je odlazio od kuće, jedino oružje koje je posjedovao bilo je koplje kao simbol hrabrosti i snage volje. Tim je oružjem Parsifal pobijedio Crvenog viteza Ithera.⁷ No potom dolazi vrijeme okretanja višim stvarima, istrenirane volje, izlazak iz nerazboritosti, uzavrele krvi i želje za akcijom. Treba postići intelektualne sposobnosti bez kojih nadolazeći zadatci ne mogu biti riješeni. Da bi mladac postao vitezom, mora naučiti snositi posljedice za svoja djela. Mora pronaći, nužno formirati, izoštriti i oblikovati snagu uma, razviti moć da njome potpuno ovlada, kao što se ovladava mačem. Tada može biti imenovan vitezom i postaje duhovni tragač.⁸ Parsifal je koplje zamijenio oštrim mačem, a

geroufet unt geslagn, sô kumt er mir her wider wol."/; Tada se kraljica još nečega sjetila: "Ljudi se rado rugaju. Moje dijete treba nositi odjeću lude na svom lijepom tijelu. Kad ga budu vukli za kosu i tukli, sigurno će mi se vratiti." Ljubavni razlozi Zoranova odlaska na put u bilješci 3., ali usp. i poglavlja o simboličkom značenju "Lude" (Banzhaf 2006: 27-33), "Ljubavnika" i "Kola" (Banzhaf 2006: 53-71).

⁶ (*Parsifal* 1998: 239, 18-30): in dem gedanke näher gêt/ ein knappe, der truog ein swert:/ des palc was tûsent marke wert,/ sîn gehilze was ein rubîn,/ ouch möhte wol diu klinge sîn/ grôzer wunder uthap./ der wirt ez sîme gaste gap./; U takvim je bio mislima, kad mu se približio neki dječak noseći mač: sam tók bio je vrijedan tisuću poluga srebra, držak mu je bio rubin, a oštrica je mogla stvoriti veliko čuđenje.

⁷ (*Parsifal* 1998: 155, 4-11): Parzivâl der knappe guot/ stuont al zornic ûf dem plân./ sîn gabylôt begreif er sân./ dâ der helm unt diu barbier/ sich locheten ob dem hârsnier,/ durchz ouge in sneit dez gabylôt,/ unt durch den nac, sô daz er tôt/ viel,... /; Parsifal, dobri dječak, stajao je na polju, jako je bio bijesan i uzeo je svoje koplje. Tamo gdje su kaciga i vizir na glavi imali otvor, kroz oko prošlo je koplje oštrim rezom i izašlo je kroz vrat van. Tako je pao mrtav...

⁸ I Siegfried iz *Sage o Nibelunzima* dobio je mač Balmung kao dokaz svoje zrelosti. Borio se u mračnim pećinama s Nibelunzima i patuljkom Alberichom, došao je do blaga i plašta nevidljivosti, pobijedio zmaja i postao neranjiv. No prevarivši Brünhildu, izdao je svoj cilj puta prema svjetlu i završio tragično. (*Saga o Nibelunzima* 1974: 14-16, 50, 72-73).

Zoranić put svojega junaka uspoređuje sa strijelom za koju kaže da ju treba izoštriti i izdjeljati.⁹

Polarnosti

Dakle, brzom odlukom, bez razmišljanja, protagonisti kreću na put u nepoznati svijet, odlučni da ga u potpunosti iskuse. Iza sebe ostavljaju siguran i zaštićen svijet. Kreću na putovanje na kojem će dosegnuti plemenite ciljeve. Na kraju će postati simbolom onih koji donose spas i plodna vremena, oslobađaju od nesavršenoga.¹⁰ Kretanje na put znači, dakle, da je dotadašnji stupanj razvoja junaka gotov, uz jasnu odluku o odvajanju od njega. Junaci sad ulaze u polarizirani svijet, gdje će se razvijati i gdje će se probuditi iz dotadašnjih zabluda. U tom procesu moraju izbjegavati razapetost između raznih mogućnosti - različitih zvijeri - ali moraju i vješto svladati sve kontraste, pa čak i ujediniti sile koje se isključuju, kako bi učinili velik korak naprijed. Sjedinjenje suprotnosti je stvaran zadatak na putu razvoja junaka, cilj čega je cjelina, potpunost i jedinstvo svih stvari na višem nivou.¹¹

U legendi o vitezovima koji tragaju za gralom, spas se traži u raskošnom dvorcu s gralom kao stablom života u njegovoj sredini. Vitezovi postupaju poput Adama i Eve kad su jeli od stabla života

⁹ (*Planine* 1988: Kap. XXIV): Ja tada oslobojen s njim rekoh:- Prava rič odgovara nima, reče se; zato neću ričem svišćenim tvoje milosti odgovoriti, da ovo samo sad obitam i dim da misal mâ jinakovo perje napravlja za stril ku sad misli udilati, naperiti. Usp. i poglavlje o simboličkom značenju "Pravde" (Banzhaf 2006: 71-79).

¹⁰ Parsifal oslobađa Anfortasa i pustu zemlju, a Zoranićeva će nezrela jabuka postati zreloom. (*Parsifal* 1998: 795, 29ff): "oeheim, waz wirret dier?" der durch sant Silvestern einen stier/ Von tôde lebendec dan hiez gën,/ unt der Lazarum bat ûf stên,/ der selbe half daz Anfortas/ wart gesunt unt wol genas./; "Ujače, što te boli?" Onaj koji je kroz Silvestrova usta mrtvoga bika pozvao da živ ode i koji je Lazaru naredio da ustane iz groba, taj je isti pomogao da Anfortas postane potpuno zdrav.; (*Planine* 1988: Kap. XX): Poznah u krilu nje jabuku na koj jime biše *Petar Zoranić*, a uz jime *Ljubveni lov* i *Vilnica* dijaše pismo; i na toj prem jabuci prem počela pisati biše *Planine*. Vas ja tad zasničen ostah i začujen jime moje tuj vidiv; i u tom zasničenju kako vesel i radostan ostah! Uto vila oči iz krila podvignuv i u me pozriv uzdahnuvši reče: Aj Zorane moj, zač tako naporno još trpku i nezrilu jabuku utrgnuti nastoja?

¹¹ To se kod Zorana može prepoznati kad prihvaća mišljenje starih o tome da (*Planine* 1988: Kap. IX): jedan kip, ča su dva sada - muški i ženski - biše, i budući po svojemu tvorcu razdijeljeni, kako sada jesmo, po sebi muž, po sebi žena, i zato po naravi u nas želja jest jednu k drugoj polovicu pridružiti - reć se more da mej njimi dvimi prem one polovice bihu, ke od pri razdiljene bile bihu, tako da ona dva jedan kip dospiven satvoren biše.

(stabla spoznaje) da bi shvatili što je dobro, a što zlo, ali i platili visoku cijenu: izgubili su raj kao jedinstvo svih stvari, u kojem se ništa nije razlikovalo međusobno, u kojem nije bilo materijalnih vrijednosti i nije bilo borbe suprotnosti koja je tako iscrpljujuća za ljudska bića, koja zato žive u odvojenosti od biti, jedinstva, središta.

Naši junaci još uvijek su na početku, neiskusni, i mora ih se savjetovati da ne precijene svoje mogućnosti.¹² Kreću se muškim putom, koji predstavlja snagu volje, priznaju zakone života i svijeta u koji su bačeni odvajanjem od sigurnosti majčinih skuta (Parsifal) ili sigurnosti zavičaja (Zoranić). No ubrzo dolazi do promjene: da bi postigli cjelovitost i savršenstvo, junaci moraju krenuti i suprotnim, drugim, ženskim putom, onim koji ih vodi do spoznaje misterija života.¹³ Kao što sve spoznajemo kroz suprotnosti,¹⁴ i junaci moraju shvatiti da jedino prihvaćanje osnovne dvojnosti donosi uvid u cjelinu, jasnoću - odnosno istinsku spoznaju. Stoga je Zoraniću tako važna mjesečeva trojnost (rast, punina, smanjivanje i onda ispočetka) koju spominje u onoj glavi svojih *Planina* koja se odnosi na odrješenje uzlova iz Zoranova srca i na lijek od ljubavne bolesti, dakle u Kap. XIX:¹⁵ jer predstavlja cikličnost, obnovljivost, cjelovitost kruga prirode - Mjesec neprestano umire i ponovno se rađa. Blaga mjesečeva svjetlost dopušta nam da shvatimo cjelinu prirode: iako njegova svjetlost nije tako jasna i određena kao sunčeva, omogućuje da shvatimo tamnu stranu naravi, onu što svjedoči o nestajanju i umiranju. Mjesec je Zoraniću važan budući da omogućuje shvaćanje međuovisnosti suprotstavljenih stvari. Zato Mjesec kod njega postaje izvorom najdublje inspiracije. Sve su metamorfoze o kojima Zoranić pripovijeda poput mjesečevih mijena:¹⁶ život i smrt posredstvom

¹² Lucifer je najpoznatiji primjer onoga koji je precijenio svoje mogućnosti i ovlasti.

¹³ Wolframovu Parsifalu ujak Trevrizent objašnjava gral kao misterij života, a Zoranu vila-voditeljica pokazuje put do raja gdje se susreće s Jeronimom, Divničem i Jistinom i tako dolazi do samospoznaje.

¹⁴ Vrlinu ne možemo spoznati bez mana, svjetlo bez mraka, dan bez noći, ljeto bez zime, dobro bez zla, Boga bez Đavla, život bez smrti, itd.

¹⁵ (*Planine* 1988: Kap. XIX): I tad gola aliti naga isvući čini me i pram jasnomu licu od miseca obrazom obrativ me reče:- Jasna, trilična kreposti, ka na nebu, na zemlji i u propasti jednako tvojim licem svitiš, primi, molim te, molbu, činjenja, žrtje i zaužge ke tebi prikažuju i odrišiti rači po vodi ovoj tvrdo zamršene zamke i uzle od srdačca mladiča ovoga

¹⁶ Kao na primjer: "Pripovist od pritvora Sokolara u vodu, a Jagice i Ružice u cvitke", "Od pritvora Dražnika i Novaka, od Jele i Mare i Prislavke pripovist",

pretvorbe - iz ljudskoga, prolaznoga, smrtnoga, u nešto vječno kao što je priroda. Drugim riječima, dok je prvi dio života završio rastankom od poznatoga i sigurnoga, a nastavljen je nepromišljenim djelima, sad je junacima izazov postati poniznima i vjerovati višoj sili koja će ih voditi. Tad je put ispunjenja želja smijenio put milosti, na kojem junaci ne nastavljaju putovanje kad oni žele, nego kad to želi sam put. Daljnje putovanje znači bezuvjetan pristanak na to da junaci budu vođeni.

Dakle, tek kad se junaci oslobode koncentriranosti samo na sebe i svoju patnju, tek tada doći će do potpunosti i zadovoljstva. Moraju, dakle, proći dva puta, gotovo dva svijeta, da bi shvatili i razlikovali bitne stvari: 1. vanjski put koji odgovara dnevnom putu sunca i, 2. put njihova osobnog razvoja koji odgovara noćnom putovanju; odnosno: 1. put aktivnog ponašanja, ali, 2. u isto vrijeme moraju biti spremni i da se stvari događaju same od sebe. Ta dva puta odgovaraju dvjema temeljnim mogućnostima prirodnih procesa: djelovati, ili, suprotno, prilagoditi se. Junaci u potrazi za znanjem istražuju i prodiru u tajne prirode želeći ih razotkriti da bi ih razumjeli i na kraju njima i vladali. Drugi put znači biti prijemčiv, biti strpljiv dok ih ne pronađe, ne dotakne i ne transformira ono božansko. Oba su ta puta putovi znanja. Pretjerivanje u jednom ili u drugom smjeru, bilo bi loše.¹⁷ Tek ravnomjerno kretanje ovim putovima na kraju junake Zorana i Parsifala dovodi do cilja - samospoznaje.

Zvijer

Putujući, junaci dolaze na najtamnije mjesto svojega putovanja. Vrijednost koju je teško naći - čuva čudovišna zvijer. Ona simbolizira nužnost prihvaćanja njihovih grešaka: moraju upoznati i otkriti skrivene strane svojih bića. To su djela, motivi, želje, misli, namjere ili obilježja kojih se junaci duboko stide. Zoran tako kreće stazom vrlo kamenitom i krševitom kad ga iznenada napada strašna i čudovišna zvijer.¹⁸

“Od Marcele u murtelu, Asela u bašel pritvor, pripovist”, “Od Ljubice i Ljubidraga pritvor u ljubicu cvit i cvit ljubidrag, pripovist”, “Od Paprata i Stane pritvor u vrulje, od Žarke i trih vrulj i zač se Zadar zove, pripovist” “Pripovist od pritvora Velebića vrha”, Pripovist od pritvora Anice u Anitu i petje ali narikanje Vilslava”, “Od Dinare vilenice, ka je sada gora, pripovist, i ča su Parke”.

¹⁷ Usp. poglavlja o simboličkom značenju “Kola Sreće” (Banzhaf 2006: 87-97) i “Umjerenosti” (Banzhaf 2006: 141-155).

¹⁸ (*Planine* 1988: Kap. III): Sedam glav razlikih, a četire drakunske noge, a kip zadnji kako mrk osal, a očas zaključast kako klišće na dvoje jimiše. Prva glava

Huknula je na njega i, iako su ga sve glave prestrašile, najviše ga je prestravila ženska glava. Protrnuo je, ali je skupio snage da pobjegne. Važno je da u tom trenutku Zoran nije zametnuo boj, nije, kao Tristan u romanu *Tristan Gottfrieda von Strassburga*¹⁹ ili Siegfried iz *Sage o Nibelunzima*,²⁰ zvijer ubio, što bi pretpostavljalo da ni kao Tristan i Siegfried, ne bi došao do zaslužena kraja, cilja. Naprotiv, on se, poput Parsifala, zvijeri uklonio s puta, odlučio je se riješiti na drugi, nenasilni način. Prihvatio je ono u sebi čega se najviše bojao i odlučio taj svoj strah riješiti, ne silom, već prihvaćanjem zvijeri, što će mu na kraju osigurati ostvarenje cilja prema kojem je krenuo. U Wolframovu *Parsifalu*, čarobnica Cundrie izgledala je kao čudovište. Ona je Parsifalu otkrila kakav je zapravo, i da se takvoga sebe treba stidjeti. Parsifal se protiv nje ne bori, nego joj zahvaljuje što mu je otvorila oči i odlučuje popraviti sve što je dotad krivo radio.²¹ U *Planinama* ima, pak, mnoštvo priča o metamorfozama, gdje lov i ubijanje na kraju junake tih priča dovodi do tragičnog svršetka. To su priče smislom i značenjem slične gore spomenutoj o Tristanovoj i Siegfriedovoj sudbini. Ponekad se junaci bore protiv toga da se prepuste božanskim zakonima i da nenasiljem ispune zadatak koji im je zadan. Čudovište, zvijer je pak potrebno pobijediti upravo na takav

od strašna i zapinjena *Lava*, druga od gnivna *Medvida*, treća od črna *Gavrana*, četvrta od bludne *Žene*, peta od ljute i srdite *Zmije*, šesta od krastavice *Zabe*, sedma od zlohlepna *Vuka*.

¹⁹ (*Tristan* 1980: 9038-9065).

²⁰ Vidi bilješku br. 8.

²¹ (*Parsifal* 1998: 315, 16-30): vome künge se für den Wåleis reit./ si sprach "ir tuot mir site buoz./ daz ich versage minen gruoz/ Artüse unt [der] messnie sîn./ gunêrt sî iwer liechter schîn/ und iwer manlichen lide./ het ich suone oder vride./ diu waeren iu beidiu tiure./ ich dunke iuch ungehiure./ und bin gehiurer doch dann ir./ hêr Parzivâl, wan sagt ir mir/ unt bescheidt mich einer maere./ dô der trûrge vischaere/ saz âne freude und âne trôst./ war umb irn niht siufzens hât erlöst."/; Od kralja dojahala je tad pred Waležanina i rekla: "Vi ste taj zbog kojeg je moje nepristojno ponašanje opravdano, zbog Vas se ustručavam pozdraviti Artura i njegovu kuću. Prokletstvo i sramota na Vašu svijetlu priliku i na Vaše jake udove! Da sam donijela oprost i mir, bili bi Vam nedostupni. Činim Vam se monstrum, ali sam manje čudovišna nego Vi, gospodaru Parsifal. Ili mi možete, možda, reći i objasniti razloge: Kad je tužni Ribar tamo sjedio napušten od sreće i bespomoćan, zašto ga niste oslobodili njegovih jauka?" (*Parsifal* 1998: 329, 14-30): ine wil deheiner freude jehn./ ine müeze alrêrst den grâl gesehn./ diu wîle si kurz oder lanc./ mich jaget des endes mîn gedanc:/ dâ von gescheide ich nimmer/ mînes lebens immer./... Ne želim više ništa znati o sreći, dok ne vidim gral, trajalo to kratko ili dugo. Tome me cilju gone moje misli, nikad više u cijelom mom životu neću od toga odustati.

način, a to znači - prihvativši ga. Čudovište je simbol junakove instinktivne i impulzivne prirode, njegove strastvene, divlje, agresivne potrebe i gole želje za preživljavanjem i nadvladavanjem. Kad junaci ubiju čudovišta, što je, rekosmo, tipičan muški način rješavanja problema, priča za njih ne završava dobro. Junak koji želi postići svoj cilj, svjesno susreće opasnost, ali ne dopušta da ga svlada tama, odnosno čudovište, u procesu odrastanja. Do tada je junak pobjeđivao, ali od tada mora odgovarati na drukčije izazove, mora biti otvoren prema njima. Na aktualnom stupnju razvitka junaci moraju sudjelovati u iskustvima svim srcem i dušom. Druga polovica puta što sad počinje vodi junake do uvida u najviše, ali to se može dogoditi samo kad junaci svladaju zahtjeve prve polovice puta, što putovanje čini nesigurnim i neugodnim.²²

Vođa

Tada susreću vođu koji zna pravi put kroz labirinte, podzemlje, odnosno kroz pustu zemlju. Na njihovom putu kroz pakao, kroz najdublje i najtamnije mjesto putovanja, napreduje se teško: redaju se duboki ponori koje valja prijeći, nailaze nepoznate opasnosti i uski mostovi koje valja svladati, a, očito je - junaci bi bili izgubljeni bez iskusnoga vođe kroz taj neprijateljski svijet. Vođa je medijator, razrješitelj neophodne napetosti između dviju suprotnosti: muškoga i ženskoga, djelovanja i nedjelovanja, hrabrosti i kukavičluka, euforije i depresije, umjerenosti i neumjerenosti. Ništa na svijetu nije ni dobro ni loše, otrov može biti lijek,²³ nešto je jako dobro uzeto s mjerom, ali kad je toga previše - nužno dovodi do zla. Valja pronaći pravu mjeru! Ona će junaku omogućiti da ide dalje svojim putem.

Voditeljica, Milošća, Zoranu je rekla da će s njom vidjeti strašne i čudne stvari među koje je lako sići, ali je potrebna velika muka i trud da bi se potom izašlo van, na svjetlost. Opominje ga da bez nje ne bi bio sposoban sam izaći iz podzemlja, niti bi ga ona mimo njegove volje mogla dovesti, tiho i ponizno, do željenog cilja, kako se pristoji poštovanima, odnosno izabranima. A Zoran, upravo kao onaj koji je spreman učiti i razvijati se, priznaje svoju slabost i neznanje i pokorava joj se dragovoljno, prihvaćajući njezine vrline i moći: spreman je krenuti na put koji Milošća

²² Usp. poglavlje o simboličkom značenju "Snage" (Banzhaf 2006: 97-113).

²³ Bolesni kralj grala Anfortas u *Parsifalu* u potrazi je za lijekom i u paklu i u raj.

zapovjedi.²⁴ Zanimljivo je da je vođa kod Zoranića suprotnoga spola od onoga kojeg je on, možda baš zato da bi se postigla potpunost i cjelovitost, odnosno ravnoteža. Zato što je vjerovao svojoj voditeljici, ona ga ne pušta da uđe u pakao, nego mu omogućuje da pakao vidi do dna, ali izvana, dajući mu predmet pomoću kojega će gledati, a da mu ni dim ni plamen neće pomutiti vid, niti će mu smrad okaljati dah.²⁵ Vodič, voditeljica, Parsifalu čudovišna je čarobnica Cundrie, koja je u isto vrijeme i zvijer i žena koja mu otvara oči svojom mudrošću, kad mu kaže da se treba sramiti što nije, zbog svoje gluposti i neodlučnosti, bolesnoga kralja oslobodio njegovih muka. Nakon toga je Wolframov junak, posramljen i ponizan, odlučio tražiti gralski dvorac dok god ga ne pronađe, makar to trajalo do kraja života.²⁶ Ali zemlja kroz koju mora proći da bi došao do gralova dvorca je pusta i ogoljena. U njoj nema ni voćnjaka, ni stabala, jer je većina stabala bila osušena i srušena.²⁷ Šuma je svugdje posječena i posvuda je pustoš i divljina. I tako počinje njegova potraga, put do ponovnog pronalaženja svjetla.

²⁴ (Planine 1988: Kap. III): - Zaista kim jimenom bih tebe, ali kom častju, zazval ali pohvalio, ne znam, da očito tvoj dvoran pronos ne mor učiniti neg da iz nebeskih deželj slizla jesi jednom neumiću i bludnu pomoć i nauk dati. - Nut - reče - znaj, tribi jest da kripka i smina srca budeš, jer strašne i čudne stvari, sa mnom grede, vidit ćeš, meu ke ulisti lazno je, da pak van na svitlost izit muka i trud potriban jest. I ovo te sviščam da ti prez mene do konca želinoga dovesti te tiho i poniženo, kako se poštovanima pristoji. - Tad odgovorih joj: - Zadovoljno slabost svoju i neumičstvo poznaju, da u tvoje božanstvene kriposti, ka si uzmožna u svem, uzdaju se. Zaradi toga kripko i dobrovoljno on ki ti zapoviš put bljusti pripravan jesam.

²⁵ (Planine 1988: Kap. IV): Tako govoreći k vratom nesmernim i vazda otvorenim paklenim dojdosmo, nad kimi zgor pismo jadrnih slov tako diše: /Po mni uhodi u najgorčji stan./ lako se prohodi, da teško zide van./ Iz kojih vrat dim kako tmasta magla s ognjenim tmasto-modrim plamikom, s skuci, s jeci, s plačem i s tugami i škrgetom zubi smišan strašno ishojaše. Tada vila reče mi: - Put naš unutra ulisti ni, jer, samo izvan čuvši i vidivši, već neg pristrašen ostati ćeš. Da, na ti - reče - kamen ovi kroz ki gledajući sve deri do konca i najdubljeja jezera paklenoga vidit moći ćeš, ni ti hoće dim ni plam vidi zasnuti, ni smrad duh oskrvniti.

²⁶ (Parsifal 1998: 315, 16-30): Vidi napomenu br. 21.

²⁷ Wolfram von Eschenbach, *Parsifal*, 282, 4-11: dô Parsifal den tac erkôs./ im was versnit sîns pfades pan:/ vil ungevertes reit er dan/ über ronen und manegen stein./ .../ wan daz ein rone waz gevalt/ ûf einem plân ...:/ Kad Parsifal ugleda svjetlo dana, njegov put bijaše zameten snijegom. Jahaše dalje divljim putom preko drvlja i kamenja. ... Samo jedan odsječeni panj ležaše tamo na livadi...

Silazak u podzemni svijet

Na putu kroz noć nema garancije da će se junaci vratiti, ali imaju vođu. Zoran i njegova voditeljica uputili su se kroz goru vrlo kamenitu i strmju, ušli su u gusto spletene živice i grmlje do nekakve pećine pune gustih tmina,²⁸ u koju nikad nijedna zraka sunca nije ušla. Unutra je puhao jak vjetar koji dolazi iz paklenih vrata koja su golema i uvijek otvorena i nad kojima piše, kao i na ulazu u Danteov *Pakao*:²⁹ *Po mni se uhodi u najgorčji stan,/ lako se prohodi, da teško zide van.*³⁰

Zoran, uplašen, oprezan, zapanjen, uči od svoje voditeljice. Pa, kad mu ona kaže da je dosta toga što je vidio, kreće za njom drugim putom koji iz ponora pakla izlazi van na svjetlost. Junaci viteških romana, Zoran i Parsifal, u određenoj fazi prolaze kroz trenutke velike krize i opasnost da izdaju sami sebe. Ta kriza predstavljena je mjestom na kojem su zapeli, zamkom u koju su upali kad su na krivome putu. Kad zaobiđu svoj cilj, promaše ga, sudbina ih prisiljava da se vrate nazad. Junaci moraju prihvatiti neminovnost smrti i suočiti se s tom sudbinskom nužnošću. Tek kad shvate da je smrt neizbježna i da je se ne treba bojati, oslobodit će se. Dotad djeluju sile koje junake pokušavaju skrenuti s pravoga puta.³¹

²⁸ Kad Parsifal i Zoran dolaze u spilje s čuvarima, u stvari počinju svoj podzemni put. Orfej je išao u podzemlje da bi spasio svoju ženu Euridikju, Dionis da bi spasio majku, Tezej odlazi u podzemlje da bi oteo Perzefonu, Hadovu ženu. Svi se ti junaci bore protiv zla i smrti. I Isus je, nakon smrti na križu, sišao u podzemlje da bi spasio patrijarhe. Grci i "pogani", posebice lovačka plemena iz neolitika, poznavali su fenomen šamanskoga putovanja. U njima, duša u ekstazi napušta tijelo da bi došla u svijet duhova, u podzemlje, u potrazi za mudrošću duhova, ili da bi šamani spasili sebe ili druge od smrti (Pederin 2009: 7-21).

²⁹ (Dante 1949: III/ 1-9): *Per me si va nella città dolente,/ per me si va nell' eterno dolore,/ per me si va tra la perduta gente./ .../ lasciate ogni speranza, voi ch' entrate./*

³⁰ (Planine 1988: Kap. IV) Vidi podnožnu napomenu br. 25.

³¹ Kod Zorana je to trenutak upoznavanja s paklom, a kod Parsifala kad prolazi kroz pustu zemlju u potrazi za dvorcem grala i kad biva, nakon nepostavljenog pitanja, iz dvorca grala izbačen. (*Parsifal* 1998: 225, 1 – 7): (*Parsifal* 1998: 247, 1-30): Parzivâl der sach sich widr:/ dô wolter hân gevrâget baz./ "ir sult varen der sunnen haz,/" sprach der knappe. "ir sît ein gans./ môht ir gerüeret hân den flans./ und het den wirt gevrâget!/" vil prîss iuch hât betrâget."/; sad je žalio što nije znao bolje postavljati pitanja. "Odlazite, sunce neka s mržnjom sja na vaš put!" rekao je onaj dječak. "Vi ste guska! Da ste bar pokrenuli svoj kljun i upitali nešto vašeg domaćina! Izgubili ste puno časti u tupoj mlitavosti."/

Ali iznad svega junaci u toj fazi uče svoje pravo ime. Susret s osobom koja ih upućuje u svete stvari, duhovnim učiteljem, nešto je najvažnije što im se sad događa.³² Junaci postaju učenici.³³

Samospoznaja

U toj fazi svoga putovanja prema spoznaji junak saznaje svoje ime, tko je on zapravo. A to je različito od svega što su mu govorili roditelji, rodbina, prijašnji učitelji i prijatelji. Tako u epu Wolframa von Eschenbacha Parsifalova rođakinja Sigune najprije mladiću pomaže da shvati tko je. Do sad je bio divan sin i prekrasan muškarac, kako mu je govorila majka, toliko divan i prekrasan da mu je, da bi ga zaštitila od zloga, vanjskoga svijeta, sašila odjeću lude,³⁴ ali tek u susretu sa Sigune on postaje svjestan svoga pravoga imena, a i mnogih drugih stvari o sebi, koje dotad nije znao. Istodobno spoznaje svoju krivnju. Kriv je što je u dvorcu grala bio potpuno nesvjestan i površan pa je zbog svog naivnog neznanja propustio postaviti pitanje koje sve i svakoga iskupljuje. To je razlog zašto ga njegova rođakinja naziva *Parsifalom, prokletim*.³⁵ Tako i Zoran objašnjava Sladmilu i Sidmoju tko je i odakle potječe. No, u toj fazi otkrivanja svoga identiteta govori tko su mu roditelji i iz kojeg grada, ali o sebi osobno može reći samo da je jadan jer pati od bolesti (ljubavi), da traži lijek i da još nije došao do *željenoga cilja*.³⁶

³² Zoran se susreće s Dinarom, a Parsifal s Trevrizentom.

³³ Usp. poglavlja o simboličkom značenju "Pustinjaka" (Banzhaf 2006: 79-87), "Smrti" (Banzhaf 2006: 123-141) i "Đavla" (Banzhaf 2006: 155-173). Usp. i Živan Filipi (1985.).

³⁴ Usporedi bilješku br. 5.

³⁵ (*Parsifal* 1998: 255, 1-16): Er sprach "ich hân gevrâget niht"./"ôwê daz iuch min ouge siht."/ sprach diu jâmerbaeriu magt./ "sît ir vrâgens sît verzagt! / ...ôwê waz wolt ir zuo mir her? / gunêrter lip, verfluochet man!"/ Rekao je: "Ništa nisam pitao." "Jao meni što Vas moje oči vide", reče na to djeva puna jada, "Vi ste i za postaviti pitanje lijeni! ... Što želite od mene, što tražite ovdje, beščasno tijelo, prokleti čovječe".

³⁶ (*Planine* 1988: Kap. VII): ... Znaj dake da ja iz dalmackih deželj iz davnjega i staroga grada koga Nin kralj sazidati i svojim jimenom zvati čini, ne od nizoka, da, ako mi se reći pristoji, od plemenitih i nigda gradodržac Tetačić kolina izašal sam; ... Moga dida did *Zoran* zvan biše, ki u primorja u rečeni grad stanovati dojde, i tuj nam svojim jimenom pridivak od Zoranić ostavi. I tuj blizu u Zadru gradu susedu ja rojen i uzgojen u umiljenoj srići jesam, pod kreljuti slavnoga, zlatoga i pravednoga lava. A sad uzrok puta uz to reći hoću. Znaj da me usilna ljubav u uzi svojoj nemilo drži; a jer slišal jesam da se po ovih vaših

Još jedno utjelovljenje učitelja u epu o junaku Parsifalu, njegov je ujak Trevrizent, koji živi u pustinjačkoj spilji. Shvaćanje pravog identiteta može se dogoditi samo u tišini i povučenosti, samo tamo junaci mogu otkriti tko su zapravo. Na svom putu prema ostvarenju cilja Parsifal se u Trevrizentovu spilju vraća toliko puta koliko mu je potrebno da pronađe svoj identitet. Parsifal od toga pustinjaka, ne samo da uči odlučne stvari o sebi, nego doznaje i spasonosnu formulu. Trevrizent u njegovo uho šapće savjete koje samo Parsifal smije naglas izreći u odlučujućem trenutku.³⁷ Formula, sredstvo, oruđe koje mudrac daje junaku na njegovu putu, poklon je. Jednom kad je junak naučio svoje pravo ime, ne smije ga više nikad zaboraviti ili zanijekati, a čarobne savjete jednom će upotrijebiti.

Potom oslobađaju svoju dušu koja je bila izgubljena: Zoran se oslobađa lude zaljubljenosti, a Parsifal stida i krivnje što nije učinio pravu stvar kad je trebalo. Tu rješavaju i zagonetke svojih života. Tako Zoran susreće Dinaru, mudru, staru, poštovanja vrijednu vilenicu koja mu kaže tko je on zapravo i oslobađa ga njegovih patnja i briga. Daje mu i nauk za postizanje cilja, stanovitu čarobnu formulu, što će mu kasnije presudno pomoći.³⁸

Sve to predstavlja put inicijacije, odnosno krizme, otvaranje potpunosti, jedinstvu svih stvari - raj. Iako je primamljivo odmah se zabaviti višim pojavnostima, a previdjeti i zanemariti sve što se čini samo materijalnim, zemaljskim i prizemnim, ipak treba, prije negoli se zabavimo transcendentnim, naučiti svladati realnost u našim svakodnevnim životima. Za vrijeme trajanja te faze, junaci

gorah i planinah svakojaka kriporna bilja od lika nahajaju, ovamo po milosti milodani ne s malim strahom lik išćući došal sam ...

³⁷ Slog, riječ, pitanje. Savjet kod Parsifala: (*Parsifal* 1998: 502, 4-30...diz was ir zweier scheidens tac./ Trevrizent sich des bewac./ er sprach "gip mir din sünde her:/ vor gote ich bin din wandels wer./ und leist als ich dir hân gesagt:/ belip des willen unverzagt."/ von ein ander schieden sie:/ ob ir welt, sô prûevet wie./; Bio je to dan kad su se rastali. Trevrizent je razmislio i rekao: "Predaj mi svoj grijeh; ja sam pred Bogom jamac tvoga obraćenja. Ali ti čini što sam ti savjetovao; ostani čvrst u toj nakani." Rastali su se./ Usp. i poglavlja o simboličkom značenju "Pustinjaka" (Banzhaf 2006: 79-87) i "Kule" (Banzhaf 2006: 173-185).

³⁸ (*Planine* 1988: Kap. XIX): - Eto po milosti božjoj pokle oslobojen jesi, ovo ča ti velju opslužiti nastoj, da u gore i tvrje uze ne upadeš, jer te posljednje jadovnije i teže negli prve biti. U malo riči nauk ti daju, jer razumećim malo riči tribi jest: čuvaj i varuj, da last, pohot, volja, želja ali pohlep svist ali razbor tvoj ne posile; ... Dim ti dake ovo da vazda svist tvoja, kako dostojno jest, hot gospoduje, i tako čineći vazda slobodan misalju živit hoćeš. - I to rekši, u bunju vratismo se, ni nut legosmo. Ja slobodan, prez žurbe i pečali vas olahčan tudih taj da me Morfej uziba očutih.

se trebaju obrazovati, oblikovati svoju svijest, naučiti razlikovati dobro od zla, božansko od vražjega, nebesko od paklenoga, magično od mističnoga, i slično. Moraju naučiti razlikovati vidljiv svijet od nevidljivoga. Ali moraju vidjeti oba svijeta da bi shvatili njegovu bit u potpunosti. To uče kod mudraca-učitelja.

Dakle, važan je susret s mudrom staricom ili starcem, osamljenicima koji živi negdje u izolaciji, Parsifalov s pustinjakom, a Zoranov sa starcem koji ga upućuje na mudru Dinaru i priča mu o snježnoj planini (Velebitovoj borbi za spoznajom),³⁹ jer će junaci dobiti najdublje znanje koje mogu uopće dobiti na svom spoznajnom putu obilježenu povlačenjem i kontemplacijom.

Kad su jednom junaci postali svjesni svoga pravoga identiteta, počinju tražiti odgovor na jedina važna pitanja: Koji je moj zadatak? Što mi je učiniti? Sad su dovoljno zreli da postave ta pitanja i razumiju odgovor na njih. Junakov put, međutim, vodi do teško dostižnoga cilja, stoga i Zoran i Parsifal pitaju mudre starce što im je činiti da ga ostvare. Na svoja pitanja dobivaju savjet kao odgovor: Zoran kod starca Sidmoja pripovijetku o Velebitu i njegovoj borbi za spoznajom, dok mu je Danira rekla da se suzdrži od pohote i tjelesne ljubavi, a on se po njezinom savjetu, okrenuo ljubavi Božjoj, koju je ostvario u susretu s Jistinom, Jeronimom i Divničem. Njezin savjet mu je pomogao da bude u milosti kod tih nebeskih osoba. A Parsifalu je Trevrizent objasnio da treba postaviti oslobađajuće pitanje i biti plemenit da bi došao do svoga cilja. Junake svladava želja za rajem. Čuju poziv za pronalaskom cjeline, najvišeg stupnja jedinstva svih stvari.

Perivoj od slave, Gralski dvorac – raj

Raj je simbol najvećeg dobra koje možemo postići. Put prema rajskoj idili težak je, krvav i opasan (Katičić 2009: 81). Čuvaju ga vukovi-Turci, kod Zoranića,⁴⁰ i neprohodna pusta zemlja sa

³⁹ (Planine 1988: Kap. XV): *Pripovist od pritvora Velebića vrha.*

⁴⁰ (Planine 1988: Kap. XVI): - Ne čudi se - riše - goste, tomu da čudi se da se kočeto al človik u ovih planinah nahodi, jer ne samo jedan ali dva vuka, da jata vekša neg i mi i stada iz istočnih stran ishode i često, pačeli svakčasno nas nadbijaju toliko naporno, da ne samo živine da nas pastire i stražni psi razdiraju; i jur po svoj župi ovoj nije ih, pačeli vekši dil razdrli su, a jini, budi da malo, u tuja vladanja pobigli; i mi eto, kako ovca drugu zaklanu gledajući, svoj kolj čekamo. I mi bismo od ovud pobigli, dali nas slatkost baščine uzdrži ...da vazda nam je tribi triznim i oružnim nalog strgući pribivat ...

stražarima, kod Wolframa.⁴¹ Vuk utjelovljuje opasan i destruktivan aspekt puta na kojem se Zoran upravo nalazi. Iako je cilj, mjesto iskupljenja, čudesni Jeruzalem, unutar dosega, junaci još moraju preživjeti ekstremno opasan "hod po užetu", strme, puste, opasne staze, tanki most preko mračnih voda koje moraju prijeći. Vrata života su blizu, no put koji vodi k njima je težak i malo je izabranih koji ga mogu svladati (Guenon 1984: 331).⁴²

Cilj je da junaci ne gube hrabrost, da ih ne obeshrabri tama, već da i dalje traže s pouzdanjem, hrabrošću i povjerenjem, ne bi li postigli ono što se nalazi na kraju putovanja.

Tada junaci stižu do raja, do spoznaje samih sebe. Oslobođeni, okrijepit će duše snagom koju dosad nisu poznavali. U širenju slobode nazire se budućnost, sve do uvida u mudrost svemira.⁴³

Ali posao još nije dovršen. Iako je čudovište umireno, zarobljene duše oslobođene, vrhunac dosegnut, junaci još uvijek ispred sebe imaju opasan povratak. Moraju pronaći izlaz i ne smiju se izgubiti, moraju krenuti drugim putem od onoga kojim su došli. Prepreka može biti voda, šuma ili planina u kojoj bi junaci mogli stradati, izgubiti se, zaboraviti spasonosnu čarobnu riječ ili svoje ime, ili izdati sve ono što su naučili od pustinjaka.⁴⁴

⁴¹ (*Parsifal* 1998: 492, 1-10): "Du rite ein angestliche vart,/" sprach der wirt, "durch warte wol bewart./ ieslichiu sô besetzt ist/ mit rotte, selten iemens list/ in hilfet gein der reise:/ er kërte ie gein der freise./ swer jenen her dâ zuo zin reit./ sie nement niemens sicherheit./ si wâgnt ir lebn gein jenes lebn:/ daz ist für sünde in dâ gegeben." ; "To je opasan put, po kojem si jahao", reče gospodar, "njega dobro čuvaju stražari. I družina je tako velika da nekome rijetko služi njegova lukavost, i kakav god izabrao put uvijek ga vodi u zasjedu, tko god bio taj koji dojaše do ovih ljudi. Oni se nikad ne ispričavaju, svoj život stavljaju na vagu s drugima: to im je dano zbog njihova grijeha".

⁴² Tanak most, uski prolaz, ponor - junaci balansiraju. Npr.: (*Planine* 1988: Kap. XX): i nikuko hodi vši nakraj jednoga potoka najdoh se, prik koga ni mosta ni plavi, ka bi pribrodila, ne vidih. Tad za naprid minuti sam samcat, kud mi se veće melko ali plitko vidi ugazih. I budi da ne vele dumboko biše misto, prik koga gažah, da li voda vele brža biše, i ja šebećući se posrnih, dali napokom na drugi kraj dogazih; U *Parsifalu* se kaže da je to bio most kojega je spuštao i dizao dječak. Težina poduhvata objašnjena je time da je putnika koji je htio prijeći most trebao preporučiti Kralj Ribar. (*Parsifal* 1998: 227, 2-7): "hërre ir sult willkomen sîn./ sît es der vischaere verjach./ man biut iu ère unt gemach/ durch in der iuch sande widr,/" sprach der knappe und lie die brükke nidr./; Moj gospodar, dobrodošli. Kad je to rekao ribar onda će Vas se poštovati i bit će Vam dobro ovdje, zbog njega koji vas je poslao, reče dječak i spusti most.

⁴³ Usp. poglavlje o simboličkom značenju "Zvijezde" (Banzhaf 2006: 185-191).

⁴⁴ (*Parsifal* 1998: 734, 15-30): nu bevill ich sîn gelücke/ sîm herze, der saelden stücke./ dâ diu vrävel bi der kiusche lac./ wand ez nie zageheit gepflac./ daz müeze im vestenunge gebn./ daz er behalde nu sîn lebn;/ sît ez sich hât an

Povratak na svjetlost, pomirba i ozdravljenje

Junaci su jedan put prošli raj i pakao, položili su sve ispite i zaista su se vratili ponovo nazad do raja, zatvorili su krug. To je trenutak kad je Parsifal postao kraljem Grala, a Zoran razgovarao s Jeronimom i Divničem u prisutnosti Jistine. Junaci izražavaju osjećaje novog sjajnog jutra što je zasjalo nakon duge i opasne noći. Shvaćaju da su sve istine jednostavne. Na kraju svoga putovanja Parsifal može ponovo pronaći dvorac Grala i ostvariti iskupljenje. Početak i kraj putovanja slični su, ali nisu isti. To su izgubljeni raj,⁴⁵ i pronađeni raj.⁴⁶ Između njih se nalazi težak put prema svjetlosti i prihvaćanja svoje tamne strane. Parsifal se više ne bori sa svojom sjenom, nego u njoj prepoznaje brata.⁴⁷ Parsifal

den gezogt./ in bestêt allem strîte vogt/ Uf sinr unverzagten reise./; A sad želim njegovu sudbinu predati njegovu srcu, samo to je dio njegove sreće: tu se pored nevinosti usidрила divlja snaga, kukavičluk mu je bio stran. Neka ga učini neranjivim, da sad može sačuvati svoj život. Jer došao je dotle gdje će mu se usprotiviti netko na njegovom junačkom putu, koji je silniji od svakoga rata.: (*Planine* 1988: Kap. XXI): i željan na domaće baščine dojtj, put usposih. ... Reče mi tada vila: - Na sedmera takova i još strašnija mista pri neg k moru dojdemo priti nam je... Siegfriedovu i Tristanovu tragičnu sudbinu izbjegli su i Parsifal i Zoran; Usp. i poglavlje o karti velike arkane Mjesec (Banzhaf 2006: 191-207).

⁴⁵ Prvi posjet dvorcu: (*Parsifal* 1998: 229, 23-30): si giengen ûf ein palas./ Došli su do dvorca. (*Parsifal* 1998: 230, 5-17): eins dinges man dâ niht vergaz:/ sine hete niht betûret./ mit marmel was gemûret/ drî vierekke fiwerrame:/ dar ûffe was des fiwers name./ holz hiez lign alôê./ sô grôziu fiwer sit noch eê sach niemen hie ze Wildenberc:/ jenz wâren kostenlichiu werc./ der wirt sich selben setzen bat/ gein der mitteln fiwerstat/ ûf ein spanbette./; I bilo je još nešto, i za to su se pobrinuli, i pri tome nisu pazili na novac: od mramora su bila uzidana tri četverokutna kamina: na njima je stajalo ime vatre, drveta koje se zvalo *lignum alôê*. Tako veliku vatru do onda ili od onda još nitko ovdje u Wildenbergu nije vidio. Bilo je to dragocjeno grijanje tamo. Domaćin je sjedio na krevetu ispred srednjeg kamina.: (*Planine* 1988: Kap. XX): Kraj perivoja tada najдох se ki vas okolo u priliku od zida zelenim busom okružen biše; četvera vrata na četire strane jimaše, okol kih klonde četire od busa hitro pristrigane na kih uzgor od jedne na drugu luk prostrt kako šator nad ulazom činjahu. Po kih vratih jedva ulizoh i vidih stabla od dubov nezmerne visine i lipote.

⁴⁶ Ponovo pronađen dvorac grala: (*Parsifal* 1998: 789, 1-3): Unz an den tac daz Parzivâl/ unt Feirefiz der vêch gemâl/ mit freudn ûf Munsalvaesche riten./; do dana, kad su Parsifal i šareni Feirefiz u sreći dojahali do Munsalvaesche.: ili Razgovor s onima s nebasa: (*Planine* 1988: Kap. XXIV): Eto se pak nebo otvori, i otole bil oblak kako od čista bumbaka u priliku od pristola ispusti se, a na njem u sridi vila jedna, sva u čisto bilu tako jasnjaše, da oko moje stanovito u nju ne mogaše pozriti, da pravo kako človik, ki u sunce gleda, i ča već razgleda, tuko već zasničen ostane, tako ja stah. Zato oči na nje desnu stran obratih i vidih stara muža i počenja i časti dostojna, i u oblicje ga pozriv poznah ...

⁴⁷ Baš kao što je Feirefizova koža crno-bijela: (*Parsifal* 1998: 747, 19-29): dô sprach der rîche Feirefiz/ "helt, durch dîner zûhte vlîz./ sit du bruoder megest hân./ sô

tek sad može postati kralj Grala. Prevladao je sukob suprotnosti, način na koji intelekt ovladava realnošću. Zoran je duhovima s nebesa po savjetu mudre Dinare rekao da ne piše više o tjelesnoj ljubavi, nego o spoznaji samoga sebe, a to je njegov pravi životni poziv.⁴⁸ Ostvarena je pomirba suprotnosti: svjetla i sjene, večeri i jutra, dobra i zla, civilizacije i divljine, muškarca i žene, života i smrti, osjećaja i razuma, početka i kraja.⁴⁹

U priči o Parsifalu mjesto gdje će se dogoditi čudo iskupljenja dostupno je samo onima čistog srca. To je dvorac Grala, stanoviti nebeski Jeruzalem ili, u Zoranićevu slučaju, otvaranje nebesa kao metafore za blago do kojeg je bilo teško doći, blago za koje su se junaci borili u carstvu sjena. U obrađenim romanima to je: kod Zoranića zagrljaj s Jeronimom i Divnićem,⁵⁰ kod Wolframa

sage mir, wie ist er getân?/ tuo mir sin anlütze erkant,/ wie dir sin varwe si genant."/ dô sprach Herzloyden kint/ "als ein geschriben permint,/ swarz und blanc her unde dâ,/ sus nante mirn Eckubâ."/ der heiden sprach "der bin ich."/ si bēde wenc dô sūmten sich./ i (*Parsifal* 1998: 748, 1-12): Ieweder sin houbet schier/ von helme unt von hersenier/ enblōzte an der selben stunt./ Parzivāl vant hōhen funt./ unt den liebsten den er ie vant./ der heiden schiere wart erkant:/ wander truoc agelstern māl./ Feirefiz unt Parzivāl/ mit kusse understuonden haz:/ in zam ouch bēden friuntschaft baz/ dan gein ein ander herzen nīt./ triwe und liebe schiet ir strīt./; Tada je moćni Feirefiz progovorio: "Junaće, sad se potruđi oko svoje ljubaznosti: kad bi uistinu imao brata, reci mi, kako bi on izgledao. Po čemu bi prepoznao njegovo lice, kako su ti ga opisali?" Tada je Herzloydin sin odgovorio: "Kao napisani komad pergamene, crn i bijel naizmjenice, tako mi je rekao Eckuba." Poganin reče: "Taj sam." ... Tu je Parsifal pronašao plemenito blago, draži pogled nikad nije imao pred sobom. Pri prvom pogledu poznao je on poganina, ali on je na licu imao znakove kao svraka. S jednim poljupcem nestalo je svako neprijateljstvo između Parsifala i Feirefiza. Ljubav je obojici bolje stajala nego gorčina i mržnja. Vjernost i ljubav odlučila je njihovu borbu.

⁴⁸ (*Planine* 1988: Kap. XXIV): Poštovani gospodine oče, ča godir reći oću, vila ta hoću da mi svidok bude, jer ona dobro izvod od misli moje zna: ne putovah na planine, ne pisah, ne peh za ženčice jedne svitovne ljubav, budi da se svitovnim tako vidi; i uđisto ne slidim ljubeći Martu ali Liju da Raket i Mariju, i ne resim kip ljubovce moje da činju kako prijatelj človik koga prijatelj u tamnici bude, a, kako običaj jest, tamnice sve smrdečive jesu, prijatelj razlikih cvitov i zeljaj mirisnih otrca i nastroka tamnicu, ne za nju naresiti da za prijatelja pokripiti: tako ja ne telesne lipote i gizde hvalim i čtuju da duhovne kriposti slavim i poklanjam.

⁴⁹ Usp. poglavlja o simboličkom značenju "Sunca" (Banzhaf 2006: 207-217) i "Suda" (Banzhaf 2006: 217-221).

⁵⁰ (*Planine* 1988: Kap. XXIV): ... a s druge drugi muž staše koga, kako razgledah, poznah da to on dođri i poštovani i dođojni pastir biše komu se god žrčaše. I k njemu pristupiv za zagrlit ga gđi se gospoda zagrljuju, i trikrat rukami obujam ništar ne zauhitih...

jednostavno pitanje koje će pokrenuti čudo transformacije.⁵¹ Sve što je prije bilo necjelovito ili nevaljalo, bolesno, sad je kao rezultat ove jednostavne radnje ozdravljeno. Sjena koja je ležala nad dvorcem Grala nestala je - neizlječivo bolestan kralj Anfortas u epu *Parsifal* postaje zdrav u trenutku kad protagonist postavlja pravo pitanje. A kod Zoranića u *Planinama*, to je Zoranovo priznanje svoga stida i izraz poštovanja Divniću dok se zaricao da se neće posvetiti ljubavi svjetovne žene, nego duhovnim krepostima i spoznaji samoga sebe.

Ponovno pronađeni raj

Wolframov i Zoranićev junak, Parsifal i Zoran, stigli su na cilj: pronašli su izgubljeni raj. Osvojili su pravi život. Parsifal je okrunjen krunom koja ga osvjetljava kao sunce na kraju njegova teškog puta.⁵² Zoran je ugledao vrhunaravnu svjetlost i postao dionikom zasljepljujućeg sunca čistoće i bjeline Istine, u nazočnosti Jeronimovoj i Divnićevoj.⁵³ Ostaje okrijepljen riječima, naukom i viđenjem. Dakle, rajski dvorac kod Wolframa, odnosno raj kod Zoranića postaju odjednom otvoreni i dostupni, a postupak koji im je prije vrata raja zatvorio, sad im je ta ista vrata otvorio. Junaci čine ono što im je dotad bilo nezamislivo i čemu su se najviše opirali.⁵⁴

ZAKLJUČAK

Više negoli u prikazima dvoboja i bitaka, bit se viteškoga romana ogleda u njegovu alegorijskome i inicijacijskome karakteru. Junak se prikazuje na putu različitim krajevima, ali on ustvari prelazi iz nižega u viši vid egzistencije nadvladavajući prepreke

⁵¹ (*Parsifal* 1998: 795, 29ff): vidi napomenu br. 10.

⁵² (*Parsifal* 1998: 796, 17-28): da ergienc dô dehein ander wal./ wan die diu schrift ame grâl/ hete ze hêrren in benant:/ Parzivâl wart schiere bekant/ ze künige unt ze hêrren dâ./ ich waene iemen anderswâ/ funde zwêne als rîche man,/ ob ich rîcheit prûven kan./ als Parzivâl unt Fierefiz./ man bôt vil dienstlichen vlîz/ dem wîrte unt sîme gaste./ ine weiz wie mange raste/; Tada su otišli birati kralja... Parsifala su bez oklijevanja priznali kao kralja i kao vladara tamo. Ne vjerujem, koliko sam ja mogao shvatiti, da igdje postoje dva čovjeka, koji su imali toliko moći i bogatstva kao Parsifal i Feirefiz. Mnogi su vitezovi obećali vjernu službu svom vladaru i njegovom gostu.

⁵³ (*Planine* 1988: Kap. XXIV): Vidi napomene br. 46, 48, 50.

⁵⁴ Usp. poglavlje o simboličkom značenju "Svijeta" (Banzhaf 2006: 221-226).

i iskušenja, prolazeći kroz različite faze u svojem uzrastanju. Paralelno promatrajući razvojni put junaka u dvama djelima, od kojih je jedno uzoran viteški ep, *Parsifal* Wolframa von Eschenbacha, a drugo prvi hrvatski roman, *Planine* Petra Zoranića (za koje dokazujemo da su u svojoj biti viteški roman poput von Eschenbachova), primijetili smo da se junaci Parsifal i Zoran preobražavaju tako što su od nezrelih, neodgovornih i nesvjesnih osoba prerasli u odgovorne ličnosti što vladaju uvjetima svojega života. Pošto su pristali da ih mudri učitelji poduče o jedinstvu suprotnosti te se suočili s čudovišnim zvijerima, posjetili pakao i pristali da se u njima, muškarcima *par excellence*, razvije i ženski pol bića, pošto su shvatili da moraju biti samilosni i pažljivi, dosegli su raj: Parsifal je izliječio Anfortasa i postao gospodar gralova dvorca, Zoran je završio *Planine* i svjetovnu ljubav zamijenio nebeskom.

Literatura:

- Alighieri, Dante. 1949. *La divina commedia. Inferno*, Milano: Rizzoli Editore.
- Banzhaf, Hajo. 2006. *Tarot and the journey of the hero*. York Beach, Maine: Samuel Weiser, Inc.
- Chevalier, J., Gheerbrant, A. 1983. *Rječnik simbola, Mitovi, sni, običaji, geste, oblici, likovi, boje, brojevi*. Zagreb: Nakladni zavod Matice hrvatske.
- Colin, Didier. 2004. *Rječnik simbola, mitova i legendi*. Zagreb: Naklada Ljevak.
- Das Nibelungenlied. 2005. Stuttgart: Philipp Reclam jun.
- Eschenbach, Wolfram von. 1998. *Parsifal*. Berlin, New York: Walter de Gruyter.
- Filipi, Živan. 1985. *Sedam antropoloških struktura u suvremenoj književnosti*. Zagreb: August Cesarec.
- Guenon, René. 1984. *Simboli della Scienza sacra*. Milano: Adelphi Edizioni.
- Jung, E., Franz, M. L. von. 1998. *The Grail Legend*, Princeton: University Press.
- Katičić, Radoslav. 2009. *Petar Zoranić u hrvatskoj kulturi*. Kolo 3-4/ 2009: 79-82.
- Kolumbić, Nikica. 2009. *Planine Petra Zoranića*. Kolo 3-4/ 2009: 83-97.
- Libros de caballerías, <http://es.wikipedia.org/wiki/Libros_de_caballer%C3%ADas> (Pristupljeno 17. veljače 2009.)
- Pederin, Ivan. 2006. *Dalmacija, Dubrovnik, Kotor i Francuzi*. Dubrovnik XVII (4): 18-41.
- Pederin, Ivan. 2009. *Povijesna poetika putopisa*. Split: Franjo Kluz.

- Propp, Vladimir. 1982. Morfologija bajke. Beograd: Prosveta.
- Ruh, Kurt. 1977. Höfische Epik des deutschen Mittelalters, Von den Anfängen bis zu Hartmann von Aue, Berlin: Erich Schmidt Verlag.
- Saga o Nibelunzima. 1974. Preveo i pogovor napisao Tomislav Ladan. Zagreb: Znanje. Sambunjak, Slavomir i Sambunjak Zaneta. 2009. Tragalač za smislom, Zbiljsko i mitsko u djelu Petra Hektorovića. Zagreb: Demetra.
- Sambunjak, Zaneta. 2007. Heretičko bogoslovje u strukturi srednjo-visokonjemačke književnosti i hrvatskih srednjovjekovnih apokrifa. Zagreb: Demetra.
- Sambunjak, Zaneta. 2009. Duhovna potraga Petra Hektorovića. Croatica Christiana Periodica 33(63): 43-64.
- Straßburg, Gottfried von. 1980. Tristan. Stuttgart: Philipp Reclam jun.
- Zoranić, Petar. 1988. Planine, izvornik i prijevod, prijevod i komentari Marko Grčić, pogovor Josip Bratulić. Zagreb: Grafički zavod Hrvatske.

DER RITTERROMAN VON PETAR ZORANIĆ UND WOLFRAM VON ESCHENBACH

Zusammenfassung

Die aktuellen Disputationen definieren *Planine* (1536) von Petar Zoranić als einen pastorellenhaften Roman mit allegorischer Struktur und unter dem Einfluss von J. Sannazzaro, Dante, Ovid, Vergil, F. Petrarca, G. Boccaccio. In Anbetracht der allegorischen Schichten wurde offensichtlich, dass *Planine* auch mit dem althochdeutschen Ritterroman Wolfram von Eschenbachs in Verbindung steht. Für die Komparation sind animistische Mythologie, mittelalterliche christliche Tradition und der Weg des Haupthelden von den Knabenmorgenträumen über die Kontemplation bis zum Wiederfinden des Paradieses von Bedeutung. In den abschließenden Observationen führt uns der dramatische Weg der Befreiung vom Weltlichen und Materiellen und die Gewinnung der Spiritualität und geistiger Reife zur Behauptung, dass *Planine* ein beispielhafter Ritterroman der Renaissance ist.

Keywords: *Petar Zoranić, knight novel, quest, pagan mythology, medieval christian tradition.*